

6. Коррупция и борьба с ней: роль гражданского общества / под ред. М. Б. Горного. - СПб. : Норма, 2000. - 265 с.
7. Невмержицкий С. В. Правовые проблемы борьбы с экономической преступностью и коррупцией : науч. посіб. / С. В. Невмержицкий. - К. : АПСВ, 2005. - 415 с.
8. Мельник М. І. Корупція - корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії) : монографія / М. І. Мельник. - К. : Юрид. думка, 2004. - 400 с.
9. Запобігання та протидія проявам корупції (для працівників органів державної влади та місцевого самоврядування І°ІІ категорій посад) : посібник / С. Г. Братель, В. В. Василевич, Н. І. Золотарьова та ін. - К. : Нац. акад. внутр. справ, 2012. - 376 с.
10. Юдин Ю. А. Финансирование политических партий в зарубежных странах (правовая регламентация) / Ю. А. Юдин // Государство и право. - 1996. - № 6. - С. 140.

Принцип свободи особи як складова доктрини правової держави

Тимошенко В.І., доктор юридичних наук, професор, академік Академії наук вищої освіти України

У філософському смислі свобода - це здатність людини діяти відповідно до своїх інтересів, спираючись на пізнання об'єктивної необхідності. Свобода тут є незалежністю від будь-чого, можливість робити все, що завгодно, незв'язаність нічим, за винятком законів природи. Справжня свобода потребує як усвідомлення мети, так і твердої волі, щоб обрати шлях досягнення цієї мети. Можна сказати, що свобода людини - це свобода її волі, думок і дій. Уявлення про свободу має величезне значення для визнання індивіда суб'єктом права, що самостійно діє, має можливість вибору відповідно до своєї волі, мети та інтересів. Воля ж у праві є вільною волею, яка протистоїть сваволі. Вольовий характер права зумовлюється саме тим, що право - це форма свободи людей або свобода їх волі. Саме так вказану проблему розглядали прихильники доктрини правової держави, в основу якої поклали принцип вільного розвитку особи, її захищеності державою.

Свобода слугує критерієм розвитку правових відносин. Водночас право виконує роль міри свободи. Якщо немає права, то немає реальної можливості захистити свободу, надати їй форму, завдяки якій свобода може перетворитися із можливості на реальність. Отже, право є гарантом реалізації свободи. Свобода не може бути реальною, якщо вона не має правової форми [1, с. 142].

Про свободу особи у правовій державі можна говорити у тому випадку, якщо особа має не лише мету діяльності, засоби її досягнення, а й реальні можливості усунення перешкод. Ключовим питанням доктрини правової держави є характер відносин між громадянином і державою. У правовій державі досягається юридична рівність громадянина і держави. Державна влада визнає за особою не тільки обов'язки, а й певні права, претензії стосовно держави. Держава, підкоряючись праву, має як суб'єктивні права, так і обов'язки: але вона має права лише остільки, оскільки має відповідні обов'язки населення, і відповідно має обов'язки лише в межах прав населення.

У правовій державі створюються умови для юридично забезпеченої свободи особи, своєрідний механізм правового забезпечення і стимулювання поведінки громадянина, в основі якого лежить принцип «дозволено все, що не заборонено законом». Цей принцип, по суті, свідчить про існування невичерпної множини діянь, які для закону взагалі байдужі. «Все» - це діяння, які не зачіпають індивідуальну свободу інших осіб. У правовому значенні цей принцип нічого не прояснює. Невід'ємні права особи до досягнення суспільством правового стану належать до іншої сфери, яка законом регламентована. Переміщення грані в один або інший бік між діяннями, які для закону байдужі, і діяннями, що

регламентовані законом, свідчить про прогрес або регрес суспільства. Чим менша множина діянь, які потребують регламентації законом, тим ближче суспільство до правового стану. При цьому розуміння свободи особи як можливості робити все, що не завдає шкоди іншим особам, свідчить про абсолютну автономію людини, про її незалежність від держави.

Людина залишається залежною від інших осіб, від суспільства. Отже, значення вказаного принципу можна зрозуміти, якщо співставити його з цінностями суспільства, в якому даний принцип реалізується. Свобода особи означає не лише впевненість у неможливості втручання влади у власні справи, а й впевненість у неможливості втручання у ці справи іншої особи, цькування однієї особи іншою. Це дуже важливо для представників творчих професій, адже свобода є для них обов'язковою умовою професійної діяльності.

Свобода особи у правовій державі зазвичай пов'язується з демократичними перетвореннями, що супроводжуються утвердженням гуманістичних цінностей громадянського суспільства. Це породжує проблему зв'язку між правовою державою і демократією. Чи обов'язково кожна правова держава є демократичною, чи кожна демократія є правовою державою? Можлива ситуація, коли навіть в умовах демократії народ прагне обмеження на законодавчому рівні індивідуальних прав і свобод для всіх. За таких умов закон, прийнятий демократично, може виявитись таким, що порушує природні та невід'ємні права і свободи людини. Не кожне обмеження свободи має антидемократичний характер. Такий характер є притаманним лише законам, що скасовують або вихолощують її зміст. Але у такому випадку політичний режим вже не може називатись демократичним. Таким чином, питання про його відповідність ідеалам правової держави знімається само собою [2, с.302].

Істотним фактором, що визначає можливість досягнення свободи особи, є ефективність влади у державі. Надзвичайно небезпечною для людини, її свободи є ситуація буття в умовах недієвості закону, відсутності або руйнації влади. Така ситуація може призводити до катастрофічних наслідків, до соціального хаосу, який відкриває дорогу до повної деградації і втрати сутнісних якостей людини і суспільства, до поширення цинізму та агресивності у стосунках між людьми. Деградація особистості та руйнація влади виявляються явищами взаємопов'язаними.

Свобода особи перебуває у прямому зв'язку з її відповідальністю. Відповідальність передбачає усвідомлення закону, який дає чіткі вказівки, в яких випадках особа за свої вчинки може бути притягнута до відповідальності. Не можна не погодитись зі словами Ф.Гаска, що аргументи на користь свободи стосуються лише тих, хто здатний бути відповідальним [3, с.85].

Таким чином, існує прямий зв'язок між можливістю забезпечення прав і свобод особи і її правосвідомістю. Спосіб, у який людина використовує свою свободу, не повинен бути порушенням чинних правових норм і перешкодою у реалізації законних інтересів інших людей. Людина мусить чітко уявляти ту міру свободи, яка є оптимальною у цивілізованому суспільстві і яка може бути реалізована у сучасній державі.

Список використаних джерел.

1. Черненко А.К. Теоретико-методологические проблемы формирования правовой системы общества. - Новосибирск: Наука, 2004. - 296 с.
2. Рулан Н. Историческое введение в право. - М.: NOTA BENE, 2005. - 672 с.
3. Гаск Ф.А. Конституция свободы / пер. з англ. - Л.: Літопис, 2002. - 556 с.